

Proeftuin FoodValley

De kwaliteit van de leefomgeving

Inhoudsopgave

Inleiding	4
De groene leefomgeving van de FoodValley regio	6
Opgaven voor de regio als geheel	10
Actief inspelen op de (grootschalige) transitie naar niet agrarisch gebruik van het landelijk gebied	12
Een toekomstbestendig watersysteem in de Vallei	14
Agrarische gebieden met een natuurfunctie duurzaam ontwikkelen	16
Stedelijke ontwikkeling vormgeven in relatie tot landschap	18
Inspelen op de gevolgen van het nieuwe Gemeenschappelijke Landbouw Beleid	20
Organiseren van gebiedsfinanciering	22
Opgaven voor deelgebieden	24
Hoe nu verder	28

Inleiding

Regio FoodValley heeft als ambitie de regionale economie van de Vallei te ontwikkelen in samenhang met de kwaliteit van de leefomgeving. Het Uitvoeringsprogramma legt het accent voor de leefomgeving op het versterken van natuur en landschap en de beleving daarvan. Deze brochure gaat over de groene opgaven voor de Vallei als geheel en over gecombineerde opgaven voor een aantal specifieke deelgebieden. Het is een voorstel om een innovatief proces in de regio op gang te brengen met actoren van de gouden driehoek. Het wil handvatten bieden om op basis van co-creatie projecten te realiseren die de kwaliteit van de leefomgeving versterken en het uitvoeringsprogramma van de regio ondersteunen.

Ecosysteemdiensten

Voor de leefomgeving stellen we het begrip 'ecosysteemdiensten' centraal. Ecosysteemdiensten zijn de voordelen die de mens van de natuur geniet. De natuur met bijbehorende processen zorgt bijvoorbeeld voor voedsel, voor grondstoffen en materialen, voor zuivering van lucht en water en draagt ook bij aan recreatieve waarde, educatie en gezondheid. Ecosystemen leveren vier soorten diensten: Productiediensten, regulerende diensten, maatschappelijke diensten, en ondersteunende diensten.

Productie diensten

Voedsel, medicijnen
Drinkwater
Hout
Vezels
Brandstof

Regulerende diensten

Klimaatregulatie
Waterregulatie
Lucht en waterzuivering
Plageregulatie
Bestuiving

Maatschappelijke diensten

Educatie
Recreatie en toerisme
Esthetische, historische en spirituele beleving
Gezondheid

Ondersteunende diensten: Bodemprocessen, nutriëntenkringlopen, primaire productie

Voorbeelden van ecosysteemdiensten in de Gelderse Vallei.

- 1 Uitloopgebied en kleinschalige voedselproductie
- 2 Agrarische productie en betrokken burgers
- 3 Toegankelijke natuur en waterretentie
- 4 CO opslag in bodem, hout en biomassa voor bio energie
- 5 Agrarisch natuurbeheer en plageregulatie door groene dooradering
- 6 Blauwe dooradering voor watervoorzienig in droge tijden en natte natuur

De groene leefomgeving van de FoodValley regio

De Gelderse Vallei ligt tussen twee stuwwallen, de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug, met als resultaat een landschap met veel gradiënten van hoog naar laag, van droog naar nat, doorsneden door een flink aantal beken die van oost naar west lopen. Het zuiden is rivierengebied en het noorden een oude Zuiderzeepolder. Dit alles vormt een divers en afwisselend landschap.

Van oudsher wordt de plattelandseconomie in de Gelderse Vallei gedomineerd door veeteelt. Het westelijk en noordelijk deel van de Vallei heeft veel melkveehouderij. Aan de oostzijde (incl. de regio FoodValley) domineert intensieve veehouderij. Hoewel de plattelandseconomie ondertussen meerdere pijlers heeft, speelt de landbouw er nog steeds een belangrijke rol.

Het agrarische gebruik heeft gevolgen voor de kwaliteit van de leefomgeving. Schaalvergroting is ook voor veel agrarische bedrijven in FoodValley een toekomststrategie. Een ander deel van de bedrijven is relatief klein, een aanzienlijk deel daarvan heeft geen opvolger. Functieverandering van agrarische bedrijven neemt een hoge vlucht en verandert het aanzien van het landschap. Bovendien ontstaan nieuwe en soms ongewenste soorten van bedrijvigheid in vrijkomende agrarische gebouwen en boerderijen.

Ondanks het overwegend intensieve agrarisch gebruik, kent de Vallei ook

veel 'trage gebieden'. Dit zijn delen van de Vallei waar het grootgrondbezit van oudsher van belang was en is. Hier liggen waardevolle oude cultuurlandschappen, die zich kenmerken door een sterke verweving van landbouw en natuur.

Het landelijk gebied is de contramale van de steden en dorpen en te beschouwen als ruggengraat van de regio. Het is een dynamisch gebied waar de ontwikkeling van woonwijken, bedrijventerreinen en infrastructuur zorgt voor ruimtedruk. Het noopt tot efficiënt en duurzaam gebruik van de groene leefomgeving, om te kunnen ontspannen, natuur te beleven en verantwoord voedsel te produceren.

Opgaven voor de regio als geheel

Een aantrekkelijke woon- en leefomgeving is een belangrijke concurrentiefactor bij het aantrekken van bedrijven. Vooral hoogopgeleid personeel stelt hoge eisen aan de leefomgeving. De Vallei heeft, als randje Randstad, op dit vlak goede perspectieven en een prima uitgangspositie.

Als meest urgente opgaven voor het versterken van de kwaliteit van de leefomgeving in de Vallei zien we:

- 1 Actief inspelen op de (grootschalige) transitie naar nietagrarisch gebruik van het landelijk gebied
- 2 Een toekomstbestendig watersysteem in de Vallei
- 3 Agrarische gebieden met een natuurfunctie duurzaam ontwikkelen
- 4 Stedelijke ontwikkeling vormgeven in relatie tot landschap
- 5 Inspelen op de gevolgen van het nieuwe Gemeenschappelijke Landbouw Beleid (GLB)
- 6 Organiseren van gebiedsfinanciering

1

Actief inspelen op de (grootschalige) transitie naar niet-agrarisch gebruik van het landelijk gebied

Het buitengebied van de Vallei regio heeft te maken met een transitie naar niet-agrarisch gebruik. Dit is een autonoom proces dat de komende jaren waarschijnlijk steeds sneller zal plaatsvinden. De huidige bestemmingsplannen zijn vooral gericht op ruimtelijke bescherming van de landbouw en werken daarmee remmend voor initiatieven die een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan leefbaarheid en kwaliteit van het landelijk gebied.

Het landelijk gebied in de regio FoodValley heeft dynamiek nodig om zijn waarde vast te houden en de functie die het heeft als aantrekkelijke leefomgeving blijvend te vervullen. De aanwezigheid van voldoende en passende economische dragers, die tevens een rol spelen in het onderhoud van het landschap, is hiervoor essentieel. De landbouw is niet langer in staat om dit op eigen kracht te doen, daarvoor is enerzijds het aantal bedrijven te gering en anderzijds is onderhoud van het landschap niet langer een vanzelfsprekend 'bijproduct' van het agrarisch bedrijf.

Het proces van transitie vergt actieve begeleiding en meesturing van de zijde van de overheden om de landelijke 'waarden' niet te verbruiken maar duurzaam te gebruiken. Dit vraagt visie en beleid m.b.t. randvoorwaarden waar nieuwe dragers aan moeten voldoen, op welke wijze zij kunnen bijdragen aan versterking van het landschap en hoe kan worden geborgd dat er voldoende ruimte blijft voor de groene (collectieve) functies van het landelijk gebied.

Mogelijke kennisvraag:

- Ontwikkel een regionale aanpak gericht op economische vitaliteit, leefbaarheid en ruimtelijke kwaliteit.

Een toekomstbestendig watersysteem in de Vallei

Een duurzaam watersysteem is van belang voor zowel de waterhuishouding in de bebouwde omgeving, als voor het oppervlakte- en grondwater in het buitengebied. Om voorbereid te zijn op mogelijke effecten van klimaatverandering is een robuust watersysteem vereist. De verantwoordelijkheid daarvoor ligt vooral bij het Waterschap Vallei en Veluwe

Kennisvragen die voor het Waterschap spelen:

- Hoe kan het Waterschap invulling geven aan haar rol als 'waterpartner' en actor in de gouden driehoek.
- Zijn nieuwe bedrijfssystemen in de landbouw mogelijk om te kunnen anticiperen op gebiedsvraagstukken, bijvoorbeeld t.a.v. het waterbeheer? Is de 'waterboer' bijvoorbeeld een kansrijk bedrijfsconcept voor de toekomst?
- Wat zijn de gevolgen van klimaatverandering voor het regionale watersysteem en voor landbouw en landschap?

3

Agrarische gebieden met een natuurfunctie duurzaam ontwikkelen.

Kenmerkend voor het buitengebied van de Vallei is een sterke verweving van landbouw en natuur. Dit betekent ook dat soms sprake is van een spanningsveld tussen landbouw en natuur. Voorbeelden daarvan zijn: delen van het Binnenveld, de zogenaamde 'rood met beheer gebieden' en de weidevogelgebieden in de polder.

Mogelijke kennisvragen:

- Is synergie mogelijk door natuur- en landschapbeheer te laten bepalen door mensen uit het gebied zelf.
- Als dit haalbaar is, hoe te organiseren?

4

Stedelijke ontwikkeling vormgeven in relatie tot landschap

Voor de midden lange termijn ligt er nog een forse woningbouwopgave in de regio. Dit zal niet alleen een binnenstedelijke ontwikkeling zijn, maar ook het buitengebied raken, zowel in de vorm van uitbreidingslocaties als een toename van wonen en werken in het landelijk gebied zelf (inclusief infrastructuur). De uitdaging is om er enerzijds voor te zorgen dat het landschap niet dichtslibt en anderzijds te voorkomen dat het nieuw ontwikkelde gebied met de rug naar het omringende landschap komt te staan. Het vraagt om een betere wisselwerking tussen stad en land.

Mogelijke kennisvragen:

- Hoe kan een proces rond stad- landontwikkeling vorm krijgen?
- Welke regionale stakeholders dienen daarbij betrokken te worden?

Inspelen op de gevolgen van het nieuwe Gemeenschappelijke Landbouw Beleid

Het GLB is Europees beleid dat in Brussel wordt bepaald. De herziening van dit beleid zal ook grote gevolgen hebben voor het platteland en ondernemers in de Vallei regio.

Mogelijke kennisvragen op dit gebied zijn:

- Wat zijn de gevolgen van het GLB voor verschillende landbouwsectoren in de regio en welke mogelijke strategieën kunnen worden gevolgd?
- Wat zijn mogelijke scenario's voor de toekomst van de agrarische sector in relatie tot andere gebiedsfuncties. Een maatschappelijke kosten-batenanalyse van scenario's kan hierbij helpen.
- Op welke manier kunnen overheden, ondernemers en andere gebiedspartijen gezamenlijk inspelen op relevante ontwikkelingen en de vitaliteit van het buitengebied versterken?

Organiseren van gebiedsfinanciering

Om de kwaliteit van de leefomgeving te borgen in tijden van sterk verminderde overheidsfinanciën is het de uitdaging financiering te regelen via andere kanalen.

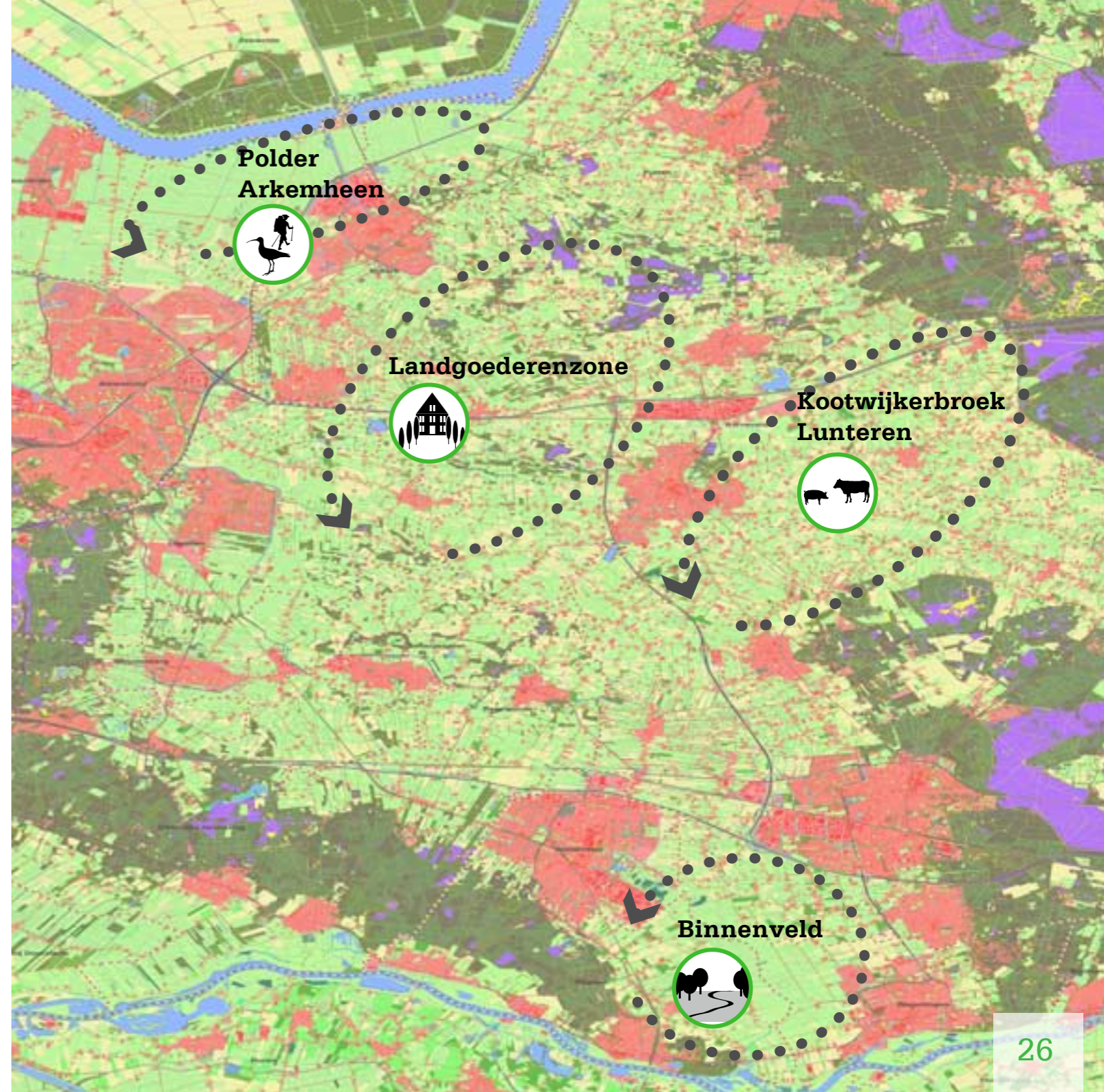
Mogelijke kennisvragen op dit gebied zijn:

- Wat is mogelijk en haalbaar om de gewenste omgevingskwaliteiten van de leefomgeving in de Vallei te realiseren?
- Het Uitvoeringsprogramma van Regio FoodValley geeft al een aantal voorbeelden van gebiedsfinanciering (Landschapsinvesteringsregel, Streekfonds.) De gemeenten Ede en Barneveld hebben bovendien al fondsen die gevuld worden vanuit functieverandering, stedelijke uitbreiding etc. Het is de vraag wat de reikwijdte is van dergelijke gebiedsfondsen.
- Welke gebiedspartijen kunnen er aan bijdragen (bijv. bedrijfsleven, ziekenhuizen, woningbouwcorporaties, etc.) en onder welke voorwaarden en wat levert het op?

Opgaven voor deelgebieden

In delen van de regio FoodValley liggen extra opgaven, dit biedt kansen om zaken te koppelen, maar roept ook vragen op hoe dit aan te pakken. De gebieden waarvoor dit relevant is worden hierna besproken.

Landgoederenzone

Het gebied kenmerkt zich door een grote dichtheid aan landgoederen. Ze vormen het karakter van het gebied door het landgebruik en door de grote diversiteit. Op en tussen de landgoederen is grondgebonden veehouderij van belang. Het is de bedoeling om op deze bedrijven een verdichting van de groenblauwe dooradering te realiseren.

Tot voor kort was in de landgoederenzone een robuuste ecologische verbindingszone gepland. Deze is geschrapt, maar een belangrijk deel van de natuuropgave in het Gelderse deel van de Vallei ligt wel in dit gebied. Bovendien is een andere opgave voor dit gebied geformuleerd: namelijk, het karakteristieke landschap behouden in combinatie met een (vorm van) ecologische verbinding tussen de Utrechtse Heuvelrug en de Veluwe.

Als het Natuurakkoord van het vorige kabinet wordt uitgevoerd maakt dit gebied geen deel meer uit van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS), zodat de huidige instrumenten en financieringsbronnen niet meer kunnen worden gebruikt. Wel heeft provincie Gelderland nog financiële middelen beschikbaar gesteld voor beheer. Hoe dit precies beschikbaar komt zal nog moeten blijken.

Welke strategieën zijn geschikt om in dit gebied de gewenste ecologische doelen te realiseren. Is bijvoorbeeld een combinatie van kavelruil en landschapsversterking een goede aanpak?

Kootwijkerbroek/Lunteren

Het gebied heeft een intensief gebruik, zowel agrarisch als door andere bedrijvigheid. De schaal van agrarische bedrijven is vaak klein, terwijl de bevolking zeer ondernemend is. Het transitietempo naar niet agrarisch gebruik van het buitengebied is daardoor hoog. Hoe kan het ruimtelijk beleid op deze ontwikkeling anticiperen, op welke functies van het buitengebied dient te worden ingespeeld? Hoe kunnen belanghebbenden in dit proces participeren.

Binnenveld

Het Binnenveld wordt vaak bestempeld als de 'binnentuin' van de Wageningen, Ede, Rhenen en Veenendaal. Het gebied heeft een heel eigen karakter en wordt veel gebruikt voor recreatie en leisure. Ook in dit gebied is het transitietempo naar niet agrarisch gebruik hoog, zeker in het oostelijke deel, het westelijk deel is veel traditioneler. Van belang is om met lokale stakeholders een uitwisseling op gang te brengen en participatief beleid te ontwikkelen

Polder Arkemheen

Dit Poldergebied is hoofdzakelijk in agrarisch gebruik maar heeft ook veel natuurwaarden, zoals weidevogels. Er is sprake van spanning tussen de wensen voor natuur en landbouw. Het is de vraag of agrarisch natuurbeheer de waarden voor natuur en landschap kan borgen, en op welke wijze dat is te financieren.

Hoe nu verder

Voor het versterken van de kwaliteit van de leefomgeving is de uitdaging om te komen tot gebied specifieke oplossingen die door belanghebbenden worden gedragen. Hoewel sommige opgaven van toepassing zijn op de hele Food Valley regio en andere voor maar een deel van het gebied, is de lokale context altijd van belang. Het is cruciaal om lokale belanghebbenden in een vroeg stadium te betrekken.

1

Kenniswerkplaats organiseren

Ons voorstel is om voor de FoodValley regio een 'Kenniswerkplaats Leefomgeving' te organiseren. Het gaat daarbij om een werkvorm met lokale en regionale belanghebbenden om ambities en (kennis- of bestuurlijke) vragen te formuleren en vervolgens gezamenlijk een innovatief traject op gang te brengen. Doel van de werkplaats is het creëren van maatschappelijke en economische meerwaarde voor en door de regio.

2

Makelen en schakelen

Binnen het platform kunnen het Projectbureau Vallei en Heuvelrug en Wageningen UR de rol van 'makelen en schakelen' van kennis vervullen. Wageningen UR heeft veel ervaring met het begeleiden en ondersteunen van gebiedsprocessen. De PLAN-it-methode bijvoorbeeld richt zich op het samen met stakeholders ontwikkelen van plannen voor een duurzame en multifunctionele inrichting van het buitengebied. Daarbij wordt gezocht naar kansen en mogelijkheden voor synergie tussen de wensen van verschillende actoren. Deze methode is flexibel en kan worden aangepast aan het type opgaven waaraan gewerkt wordt, bijvoorbeeld het ontwikkelen van alternatieven voor de invulling van de EHS binnen de kaders van het nieuwe natuurbeleid.

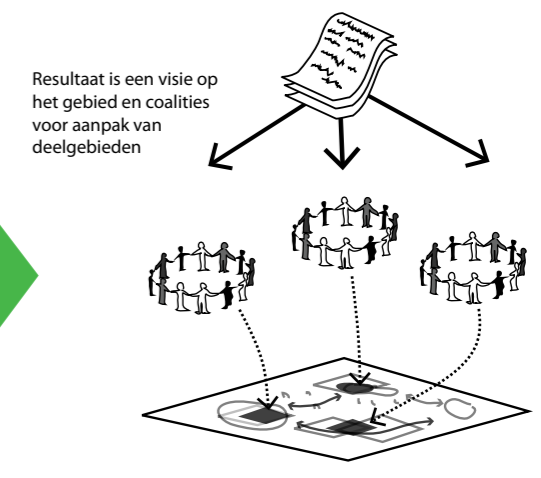
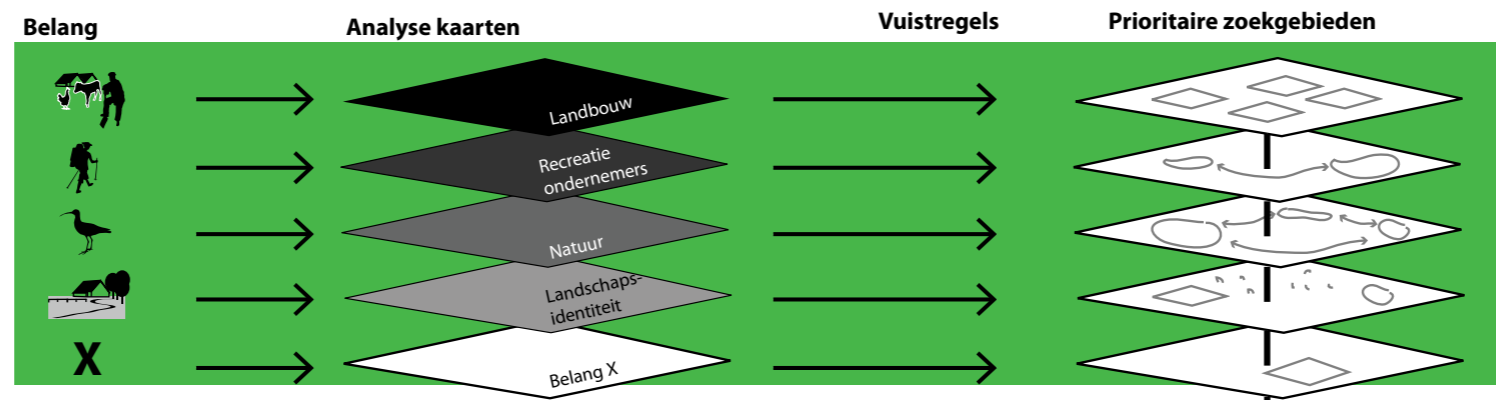
3

Kennisarena organiseren

Concreet zouden we op korte termijn een kennisarena willen organiseren met Regio FoodValley en andere 'key stakeholders' om te verkennen aan welke opgaven een 'Kenniswerkplaats Leefomgeving' kan bijdragen. De kenniswerkplaats kan vervolgens een belangrijke schakel zijn bij de projecten voor leefomgeving in het uitvoeringsprogramma van de Regio FoodValley.

PLAN-IT methode

Methodiek voor het plannen van multifunctionele groenblauwe netwerken.
 Hoe houtwallen, watergangen en andere landschapselementen duurzaam bijdragen aan economie en leefomgeving.

Colofon

Dit boekwerk is tot stand gekomen uit een samenwerkingsverband tussen Wageningen UR en Projectbureau SVGV

Projectleider en contactpersoon:

Herman Agricola (Alterra Wageningen UR)
herman.agricola@wur.nl

Met bijdragen aan:

Anne Jansen (SVGv)
Sabine van Rooij (Alterra Wageningen UR)
René Eisenga (Waterschap Vallei en Veluwe i.o.)
Theo Vogelzang (LEI Wageningen UR)

Vormgeving:

Arjen Spijkerman (Alterra Wageningen UR)

Wageningen UR
Telefoon 0317 - 480100
info@wur.nl
www.wur.nl

Projectbureau SVGv
Burg. Royaardslaan 1
3925 GG Scherpenzeel
Telefoon 033 277 63 90
info@svgv.nl
www.wantbuitengebeurthet.nl